

De drooggemaakte Staverse meren (gepubliceerd in 't Stavers Krantsie)

Opmaat voor het boek: Van ondiepe Poelen tot Meerlanden, uit de Historie van de Staverse meren.

Zoals u mogelijk weet was Staveren vroeger bijna geheel ingesloten door water. Aan de ene kant lag de dreigende Zuiderzee en aan de andere kant lag een complex aan binnenmeren en waterlopen. Op bijgevoegd kaartje is dat goed te zien.

Adriano Metio en Gerardo Freitag Frisia Occidentalis, fragment atlas Joan Blaeu.

We laten de dreiging vanuit het westen op de Sûdwesthoeke deze keer buiten beschouwing en richten ons eerst op het binnenwater aan de oostzijde. Om de situatie in perspectief te plaatsen nemen we u in de volgende alinea in grote stappen mee door de tijd.

Het binnenwater in de Sûdwesthoeke stroomt sinds mensenheugenis via Staveren, Molkwerum, Hindeloopen en Workum naar de Zuiderzee.

In de Middeleeuwen ontstonden er problemen met deze natuurlijke afwatering.

Ook toen al steeg de zeespiegel en daardoor ook de grondwaterstand. In die periode ontstonden de grote binnenmeren door de overheersende zuidwesten wind en landafslag.

Toen vanaf de Middeleeuwen de bevolking groeide werd de behoefte aan brandstof groter en begon men het binnenland te vervenen en te ontwateren. Het gevolg was dat ook de bodem zakte waardoor de natuurlijke lozing van het overtollige binnenwater uiteindelijk alleen nog maar bij laag water mogelijk was. Het zilte zeewater moest met hoog water ook buiten gehouden worden waardoor het noodzakelijk werd om spuisluizen in de zeedijken te bouwen. Deze eerste spuisluizen waren vermoedelijk slechts afsluitbare houten kokers. Later werden sluizen of zijlen gebouwd die ook geschikt waren voor het schutten van kleine schepen.

Van oorsprong waren de Friese meren ondiep, maar diep genoeg voor de schepen van destijds. De matige afwatering zorgde op den duur voor verzanding van het vaarwater.

We naderen nu de periode waarover dit stukje eigenlijk gaat.

De binnenvaart tussen Staveren en Sneek, Leeuwarden en andere plaatsen liep in die periode via de Staverse meren, Warnersloot, Geeuw, Morra en zo verder.

Begin 1600 werd de situatie van de "vlackten poelen ofte wateren, deur welcke de selve vaerten streckende sijn" in het stadhuis van Staveren besproken. Het was een belangrijke vergadering, waarbij zelfs de grietman van Hemelum Oldefert en zijn secretaris waren ontboden. Men besprak de slechte bevaarbaarheid die nadelig was voor de navigatie en het transport. De magistraat van Staveren verzocht daarop de grietman de "Warnersloet ende meer andere plaetsen ontrent zijn grietentie, ondiep zijnde, behoerlijck ende profijttelijck" te verdiepen. De nood was hoog en de Grietman werd lichtelijk onder druk gezet. De Staverse bestuurders voorspelden dat bij uitstel de werkzaamheden wel tweemaal zoveel zouden kosten. De Grietman moest, volgens Staveren, ook voor deze kosten opdraaien omdat de problemen nu eenmaal in zijn gebied lagen.

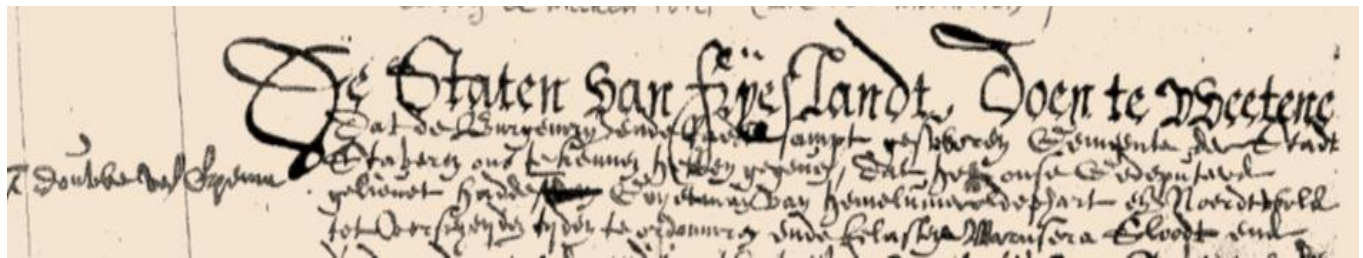
Helaas overleed de Grietman kort na de bespreking waardoor de zaak vermoedelijk stil kwam te liggen.

Een andere, niet onbelangrijke, reden is dat de jonge Republiek nog in oorlog was met Spanje en dat het Twaalfjarige Bestand (1609-1621) nog moest worden gesloten.

De Republiek ontwikkelde zich echter gestaag en er ontstonden allerlei economische initiatieven. De regering van Staveren stuurde in 1612 een verzoek aan Gedeputeerde Staten van Friesland om de verdieping van de wateren wederom aan de orde te stellen. Ook nu vond Staveren dat de Grietenij de werkzaamheden moest uitvoeren. Inmiddels was er een nieuwe Grietman en wel de edelman Douwe van Epema. De Epema's hadden veel invloed in de Sûdwesthoeke en in de Staten. Er ontstond discussie over de opgelopen vertraging, de haalbaarheid en het nut van de investering. Staveren wilde dat er haast werd gemaakt en Epema vond dat het verdiepen van de wateren weinig zin had. Volgens hem zou de vaart binnen een paar jaar weer verdiept moeten worden en omdat de inwoners van zijn Grietenij voor de kosten moesten opdraaien, zou dit onredelijk zijn.

Hij kwam met het idee om de beide meren droog te maken en daartussen een vaart te graven. De Staten begonnen te twifelen, maar ondertussen was het vaarwater op sommige plaatsen al helemaal niet meer bevaarbaar. Verwacht mag worden dat de beurt- en veerschippers en kooplieden steen en been klaagden over de besluiteloosheid van de heren bestuurders.

De stadsregering zag vermoedelijk in dat hun oorspronkelijke plan niet tot uitvoering kwam en trok de drooglegging naar zich toe. Zij vroegen octrooi aan bij de Staten van Friesland om de meren droog te leggen en daartussen een vaart te graven. Dit octrooi werd uiteindelijk op 19 mei 1613 verleend. Zie hierna de aanhef van het octrooi.

Het duurde uiteindelijk weer een jaar of 10, voordat de boeren het land uiteindelijk konden bewerken.

Volgens de geschiedschrijvers, waaronder Pierius Winsemius in zijn Chronique van Vrieslandt uit 1622, droeg Staveren de octrooirechten door onderlinge meningsverschillen op 30 augustus 1620 voor de helft over aan vier raadsleden van het Hof van Friesland en voor de andere helft aan enige andere lieden. Dit onder betaling van aanzienlijke sommen geld voor de al gemaakte onkosten. De vier raadsleden waren de Friese edellieden Ernst van Harinxma, Johan van der Sande, Orck van Doyem en Gellius Jongestal.

De kronieken en geschiedenisboeken reppen niet over wie die andere lieden waren en hoe hoog die onkostenvergoeding dan wel was.

Bernardus.Schotanus 1677, Frisiae Nicolai Vischer

Overleveringen, dat de meren uiteindelijk met Hollands kapitaal werden drooggemaakt, werden heelaas nergens bevestigd. Waarom zouden deze "lieden" uit Holland eigenlijk geld in deze onderneming willen steken?

Het is bekend dat de Friese Staten belang hadden bij de inpoldering van de meren. Immers, bij een doorbraak van de lage en kwetsbare zeedijken zou een groot deel van Friesland overstroomd, wat uiteraard voorkomen moest worden. Om de exploitatie te stimuleren werden de nieuwe grondeigenaren voor de eerste 50 jaar vrijgesteld van grondbelasting.

De nieuwe octrooihouders gingen aan de slag. De meren en poelen werden drooggelegd en er kwamen drie vaarten: één tussen Staveren en Warns, één tussen Staveren en Scharl en één tussen Staveren en Molkwerum.

Pas nadat de meren rond 1621 waren drooggemalen noemde men ze de Stavorsche Noorder- en Zuidermeer, gescheiden door de Warnservaart, Beide polders kregen een oppervlak van ongeveer 200 morgen, 500 pondematen (een pondemaat is ca 33.75 ca).

De Noordermeer kon met één watermolen worden drooggehouden, terwijl de Zuidermeer die lager oftewel dieper ligt, door twee watermolens.

Topografische kaart ca 1950

Later sloeg het noodlot een paar keer toe. Eerst liep de Zuidermeer vol door achterstallig onderhoud van de watermolens en later braken de zee-dijken wel driemaal door zodat het zoute water de polders inundeerde.

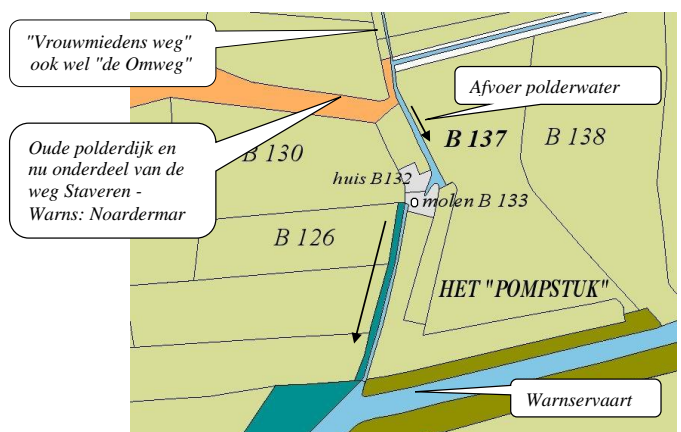
De beide meren bleken uiteindelijk niet geschikt voor akkerbouw maar uitsluitend voor veeteelt. De Zuidermeer leverde minder gras op om een goede veestapel op te onderhouden dan de Noordermeer, maar ook daar was de grond opbrengst matig. Beide polders bleven particulier bezit geweest, totdat ze werden opgenomen in de organisatie van waterschappen, nu het Wetterskip Fryslân.

Pas vanaf eind 19^e eeuw is er veel veranderd. Eerst verscheen de spoorverbinding tussen Staveren en Sneek en werd de Spoorhaven aangelegd. Vanaf halverwege de vorige eeuw werden er ten noorden van de Spoorhaven andere bedrijven dan veeteeltbedrijven gevestigd. Direct ten oosten van de gracht kwamen eerst sportaccommodaties en later woningen. De Warnservaart werd verbreed en gekanaliseerd door de aanleg van het Hooglandgemaal en de Prins Frisosluis. De watersportvoorzieningen "explodeerden". Uiteindelijk werd ook langs de zuidoever van de Warnservaart woningbouw ontwikkeld.

Tot zover een beknopte geschiedenis over dit bijzondere gebied zo vlak naast de deur. Met het opstellen van dit stukje hopen we dat u nieuwsgierig bent geworden.

*Eén van de vele veldnamen:
Het Pompstuk*

De studiegroep Oud Staveren werkt dit verhaal uit tot een overzicht vanaf de aanleiding tot de huidige situatie van de Staverse meren. Daarbij komen onder meer reconstructies van niet eerder ontrafelde vraagstukken, mogelijke antwoorden, beschrijvingen van de oude perceelnamen (zoals "het pompstuk") de vele grondgebruikers aan de orde.

Niet het Staverse Octrooi uit 1613, maar de feitelijke drooglegging in het jaar 1621 mag als resultaat van de onderneming worden gezien. Daarom is 2021 een kroonjaar en grijpen we dit jaartal aan om dit gebied onder uw aandacht te brengen.